

LETTERKUNDE

CRITISCHE NOTITIES

Joh. van der Woude, *Blauwbaard en Octopus*, N.V. Querido's Uitg.-Mij, Amsterdam.

Johan van der Woude in *Octopus en Blauwbaard* is een eenigszins vermoeiend auteur. Deze roman is een rijstebrijberg van eindeloze definities, die steeds weer datgene pogen te omschrijven, wat de auteur in enkele feilloos gekozen zinnen behoorde te kunnen mededeelen. Reeds het begin, de ongemotiveerde terugkeer van Maria, het bezoek van Pareau aan Venter, de sfeer van het stadje Kempen, doet in hooge mate onwaarschijnlijk aan. Het boeit niet, het leeft niet, het is dor en zanderig. De beelden en vergelijkingen, die deze auteur kiest zijn er voortdurend naast. Het is alsof hij de gave bezit steeds dat adjectief te gebruiken dat net niet aanduidt hetgeen hij zeggen wil. Van der Woude scheert er telkens langs, hij zingt „er tegen aan” zonder den toon te treffen. Wanneer men niet wist dat deze schrijver reeds enkele goede boeken op zijn naam heeft staan, zou men meenen met het machteloze gepruts van een talentlozen beginneling te doen te hebben. Er is niets in dit boek dat tot toegevendheid stemt, of het moet de ijzeren volharding zijn waarmee de auteur 270 pagina's lang de onverkwikkelijke, maar nergens duidelijke, verhouding Pareau-Venter tracht te beschrijven. Het is voor den recensent pijnlijk deze woorden te uiten. Maar het is tevens zijn plicht het kaf van het koren te scheiden.

Dat deze roman niet tot het koren gerekend kan worden, ligt niet aan het tamelijk onbeduidende „verhaal” dat Van der Woude

vertellen wilde. Daar zou in kleiner bestek wel iets van te maken zijn geweest, hoewel het geschermd met allerlei perverse erotische complexen op den duur wat eentonig wordt. Neen, niet het verhaal, maar de stijl van dezen schrijver is een beletsel om dit boek ook maar eenigermate te genieten. Deze wordt ontsierd allereerst door een aantal „doode” woorden, zooals derhalve, daarevens, teneinde, gansch, weshalve, doch, somtijds, aldaar, echter, zich begeven i.p.v. gaan, en het relatief welke i.p.v. die. Met deze woordjes, stadhuiswoordjes kan men zeggen, is het verhaal als het ware bezaaid. Ze maken den lezer kregel en het boek mist er den eenvoud door om te kunnen pakken. Dit is slechts een kwestie van stijl, maar hetgeen volgt (niet dan een kleine greep in het onnoemelijk aantal gebreken van het boek) stemt toch bedenkelijk tegenover de verdere kansen van dezen auteur.

Op pag. 9: „...daar ik deze plaats deste eer deste liever verlaten wilde”. Dit soort van constructie is stuntelig en nauwelijks Nederlandsch.

Op pag. 11: „daarna sliep ik spoedig weer in, op zonderlinge wijze tevreden met de aanwezigheid van het vrouwelijk wezen in een der andere kamers van het hotel, dat *blijkbaar* uitsluitend voor ons beider verblijf van dezen nacht was gebouwd”. Dit „blijkbaar” moet natuurlijk „naar het scheen” zijn. Dat het hotel voor hen beiden gebouwd zou zijn *blijkt* letterlijk uit niets en is dan ook nonsens.

LETTERKUNDE

Op de pagina's 15, 25, 90, 177 en 252 leest men: „aquaria's". Hoe een letterkundige zoo iets kan neerschrijven is mij een raadsel.

Pag. 63 „fantasiën die mij walgen", pag. 65 „de aanblik walgede mij," pag. 147 „...deze hulpmiddelen voor de noodzakelijke prikkels walgen mij. Ja, walgen mij, mevrouw". Commentaar overbodig!

Pag. 259 „...en hoewel Anthony Venter dreigend in deze kamers bleef heerschen, ik vond de desperate moed zijn schaduw te trotseeren". Moet zijn: „vond ik". Dezelfde foutieve constructie vindt men nog op pag. 263: „Hoewel de angst mij verteerde... ik herwon tevens een kille zelfverzekerdheid..." Ook hier: „herwon ik..."

Pag. 267 „Het was reeds laat en schoenparen voor de kamerdeuren, zooals het eerbiedig gefluister van den knecht bewezen, dat het hotel goed bezet moest zijn." Aan den lezer wordt over gelaten dit „zooals" te veranderen in „zowel als"!

Pag. 253: „gevloekte stad".

Pag. 41 „Anthony Venter accepteerde Pareau in den ruimsten zin als een kleurloos attribuut, dat de kracht bezat iedere gewenschte en op zeker moment noodzakelijke gedaante aan te nemen." Wat beteekent dat „in den ruimsten zin?"

Pag. 44: „Zooals een geloovige zich met groote concentratie overgeeft aan het gebed, werd Pareau langzamerhand beheerscht door deze ongrijpbare, in nevelige sluiers gehulde vrouw, die hem vanuit de duistere spelonk waarin zij zich naar willekeur verborg of toonde, lokte of afstootte". Menigeen zal een ander beeld hebben van een geloovige die zich overgeeft aan het gebed!

Pag. 45 „Gezien zijn jeugdervaringen met Anthony — die hij op zulke oogenblikken haatte: oprispingen van een primitieve, machteloze angst, — meende Pareau enz.". Als ik het wel heb dus angst die haat oprispt, onsmakelijk beeld!

Pag. 129: „en reeds zag ik opnieuw dien onbeschrijflijk obscenen blik, waarmede zij mij kerfde, als een studente een lichaamsdeel op de snijtafel." De laatste acht woorden verzwakken de kracht van „kerfde" en zijn trouwens een belachelijke vergelijking, die den lezer niets wijzer maakt.

Pag. 89 „Koppel mij vooral niet aan een germaansche sentimentaliteit, vervolgde Anthony Venter droog". Koppelen is hier onjuist gebruikt.

„Om deze reden is een straathoek of een caféraam, de hal van een station of een theater, een gesloten huisdeur of zelfs een verlaten schip aan de kade voor mij van even overstelpende beteekenis als het huwelijksbed voor een schuchtere verliefde" (pag. 21). Kom, kom, is dat niet een beetje sterk?

„Zij maakte op mij den indruk van een simpele maagd, die zich echter ieder oogenblik aan de zonderlingste uitspattingen zou kunnen overgeven" (pag. 27). Hoe moet men zich die jongedame voorstellen en in welke beteekenis wordt simpel hier gebruikt?

„Ik meende in hem een ongewonen mengvorm te ontdekken van een puriteinsche, volgens beperkt schema optredende, toemeloze heerschzucht en den wilden dorstigen, hardvochtigen drang naar het avontuur, die leeft in den man die God, zichzelf of niets in de wijdte der wereld zoekt" (pag. 30). Deze zin bevat weliswaar geen onzin, maar maakt

hij ons iets wijzer? Toomelooze heerschzucht, die volgens een beperkt schema optreedt, is een contradictio.

„Daarna groette hij afgemeten, knikte haar hartelijk toe, als een geestelijke op ziekenbezoek, of als een medicus die niet geheel onverschillig blijft voor de charme van zijn patiënte” (pag. 148). Wanneer we die geestelijke op ziekenbezoek weglaten is de vergelijking uitstekend, maar die geestelijke stuurt alles in de war.

„Steeds hoorde ik voor mij uit haar voetstappen, als evenveel stervende en opnieuw geboren wordende stemmen: een repeteerend kinderkoor, dat zijn dirigent verloren heeft” (pag. 254). Zijn die voetstappen voor ons nu ook maar iets duidelijker geworden door het gebazel na de eerste komma? Hoeveel lezers zouden er ooit een kinderkoor hebben hooren repeteeren? En nog wel een dat zijn dirigent verloren heeft!

Tot slot een bijzonder fraai stijlbloempje:

„Op een avond toen de Laura's, Anna's, etc. hem door den geest spookten als evenveel ontzielde marionetten, waardoor hij eerst zijn gaste met voorgewende impotentie had verward en met in afwezig-klinkende, niettemin in opzettelijk preciesen toon gehouden gesprekken tot verdoofd-wordens toe had verveeld, — en waardoor hij de rondwarende dienstmaagd die, als ware zij in ontelbare slijmerige vlokken verdeeld deze vertrekken tot in alle hoeken vulde — boordevol vulde, met ruwe, elkaar tegensprekende bevelen opjoeg, zoodat zij, als een ten deele verlamd huisdier door de ruimte's hinkte, verliet hij den toren” (pag. 157). En van zulke langademige en slordige zinnen wemelt het boek!

K. van der Geest, *Wrakhout*. H. P. Leopold's Uitg.-Mij, N.V., Den Haag.

Na *Blauwbaard en Octopus* is *Wrakhout* van K. van der Geest een herademing. De rustige en evenwichtige zinsbouw van dezen auteur maakt het lezen van dit verhaal tot een ontspanning. Het is een roman voor lange winteravonden, die ons verplaatst in de sfeer van de afgelegen waddeneilanden, waar het leven zich in de eenzaamheid van zee, zand en lucht, zuiverder, primitiever en misschien ook wel dramatischer voordoet. Als een stuk wrakhout belandt een zeeman, na jarenlange afwezigheid, weer op zijn geboorte-eiland, waar men hem echter nauwelijks accepteert en hem vijandig behandelt. Voor de dorpsgenooten is hij een vreemde indringer en hun afwijzende houding doet hem verkwijnen, vereenzamen en steeds meer aan den drank geraken. In een dronken bui vermoordt hij een van hen, dien hij onder zijn huis begraaft. Hij biecht zijn daad aan den dominee, maar dat bevrijdt hem slechts ten deele van een kwellend schuldgevoel. Als op een stormachtigen nacht een schip bij het eiland strandt en hij met enkele moedige mannen in de reddingboot bij noodweer is uitgevaren, offert hij zich op om een der mannen, die overboord is geslagen, te redden. Hij komt daarbij jammerlijk om het leven en wordt den volgenden dag gevonden tusschen stukken aangespoeld wrakhout. Van der Geest weet dit op een innemende wijze te vertellen, waarbij de merkwaardig zuivere en sobere taal opvalt. Door de misschien wat al te groote soberheid wordt een en ander nogal schetsmatig weergegeven en is de psychologie niet overal verantwoord. Vooral de dominee komt 'n het verhaal niet tot leven,

LETTERKUNDE

maar door het geheele boek klinkt toch een donkere, ietwat zwaarmoedige toon, die ons dwingt te luisteren. Dat deze auteur prachtige bladzijden kan schrijven, bewijst het boeiende laatste hoofdstuk. Men zou hem gaarne dieper, indringender op zijn figuren willen zien ingaan.

M. Mok, *Tweede Jeugd*, N.V. De Tijdstroom Uitg.-Mij, Lochem.

„Er is voor de eenzaamheid van 't hart geen mensch die uitkomst geeft,” schreef de dichter Bloem en ieder, die heeft getracht de mogelijkheden van menselijke toenadering uit te putten, vindt in dezen dichtregel de droeve slotsom van zijn zoeken naar gemeenschap. Eenzaamheid is een veel misbruikt woord. Het heeft door de veelsoortigheid van de beteekenissen die men er aan is gaan hechten, veel van zijn smartelijkheid verloren. De vuurtorenwachter op een afgelegen eiland noemt zich eenzaam, de onbegrepen dichter noemt zich eenzaam en de afgewezen minnaar acht zich eenzaam. Ook spreekt men van eenzame boomen en eenzame huizen. Zelfs een weggetje kan eenzaam zijn. Maar voor niemand heeft het woord eenzaam een bitterder, een huiveringwekkender klank dan voor hem die door een stoornis in zijn wijze van wereldbeleven solipsist was. Hij bewaart het woord eenzaam nog maar om één gevoel aan te duiden, nl. de absolute vereenzaming waar hij tijdelijk in ondergedoken is geweest.

Men kan zich zijn eenzaamheid door een gevoel bewust zijn en men kan zich zijn eenzaamheid door logische redeneering bewust maken. Het eerste is een gevoels-solipsisme,

het tweede een filosofisch solipsisme. Het gevoels-solipsisme is in den regel echt en doorleefd en als zoodanig de oorzaak van een hevig en tragisch lijden. Het is een gevoel, een soort vermoeidheidsgevoel, dat leidt naar vereenzelviging van het ik met al het zijnde, zóó sterk dat de (gevoels-) overtuiging groeit dat de wereld en het eigen ik identiek zijn en men dus min of meer verantwoordelijk is voor het geheele heelal. Met mij is de wereld geboren en met mij gaat de wereld ten onder, voor den psychiater een welbekende klacht. In tegenstelling met het beredeneerd solipsisme, dat vaak pose wordt, brengt het gevoels-solipsisme sterke angstgevoelens met zich mede, die tezamen met andere factoren (oververmoeidheid, zorgen, verdriet) tot een zenuwoverspanning en niet zelden tot zelfmoord kunnen leiden. Al hetgeen „niet-ik” is, ervaren gevoels-solipsisten als aanschouwingsvormen van het eigen bewustzijn. Ofschoon zij zich door logisch redeneeren gemakkelijk laten overtuigen dat hun wereldbeleving, door wat dan ook, voorbijgaand is gestoord en zij een reële buitenwereld blijven erkennen, heeft dit gevoel, dat altijd gepaard gaat met een vitaliteitsinzinking, hen dusdanig te pakken dat zij aan de diepste wanhoop ten prooi zijn. Ook de gezonde kent dergelijke eenzaamheidsgevoelens, alleen minder hevig, minder aanhoudend en daardoor minder catastrofaal. „Quoi que nous tentions, quoi que nous fassions, quels que soient l'élan de nos cœurs, l'appel de nos lèvres et l'étreinte de nos bras, nous sommes toujours seuls.” Aldus geeft Maupassant in zijn meesterlijke novelle *Solitude* één bepaalde, maar misschien wel de belangrijkste, zijde der absolute vereenzaming weer. Minder geniaal,

maar niet minder scherp lezen we op pag. 33 in *Tweede Jeugd* van M. Mok: „Om ieder individu trekt het solipsisme zijn onbreekbaren kring, zijn wurgende strop”. Uit dezen verre van volmaakten, maar door zijn gegeven belangrijken roman valt af te leiden dat de auteur zelf deze eenzaamheidsangsten tot den bodem toe moet hebben geproefd. Weliswaar heeft Mok het lijden van Bonger, een gevoelssolipsist, niet in zijn hevigsten vorm weergegeven (wat jammer is, want men heeft telkens den indruk dat hij niet alles vertelt wat deze man doorstaat), maar hetgeen wij van Bonger's ziekte te weten komen doet onweerlegbaar authentiek aan. Het geval Bonger is in zooverre gecompliceerd dat bij diens vitaliteitsinzinking allerlei verdrongen jeugdervaringen een uitweg zoeken, iets wat vaak bij een dergelijken toestand het geval is. Merkwaardigerwijze vertoont Bonger in het geheel geen depersonalisatie-verschijnselen, die vooral bij het begin van een zenuwoverspanning plegen op te treden. De verhouding tot zijn vriendin Fannie is voortreffelijk weergegeven, evenals haar onbegrip voor Bonger's ziekte. Dit alles doet zoo levensecht aan dat men er door ontroerd wordt. Psychologisch zeer verantwoord is ook het zich vastklampen van Bonger aan zijn verpleegster, de meest nabijzijnde reddingsboei, en het verwerpen van haar zoodra hij zich weer hersteld voelt. De verpleegster is door Mok met weinig woorden raak geteekend en we staan aan haar zijde bij dit conflict. Knap is ook het volgende: „Hij wil nog leven, daaraan bestaat geen twijfel. Anders zou het gezicht van dit helderwitte brood hem niet een zekere verheugende sensatie geven, waarop hij echter niet dieper durft ingaan.”

De angst zich aan dergelijke sensaties uit het land der gezonden over te geven is kenmerkend voor het ziektebeeld van den gevoels-solipsist. Heel mooi is ook de volgende overpeinzing van de verpleegster: „Maar haar rondom Bongers sfeer tastende instincten bespeuren een emanatie van troostelooze, verstikkende eenzaamheid, waarin iedere lach, ieder gebaar van vreugde tot een grimas wordt. O, die naar den zelfkant van den geest verdwaalden, wier handen zich strekken naar de ondergaande zon, maar steeds hamert het noodlot hen in: vergeefs.... vergeefs.... vergeefs.... het licht komt niet terug, nooit meer.... Wie hieraan toegeeft, is verloren, wie hiervoor begrip heeft, kent het alomvattende medelijden” (pag. 73). Het geloof van den patiënt aan de eigen ongeneeslijkheid is voor den psychiater wel de grootste moeilijkheid. Jammer is het dat tusschen de prachtigste en zuiverste volzinnen de meest stuntelige gemeenplaatsen staan. Deze roman is een debuut, men mag dus hopen dat in een volgend boek de ontwapenende oprechtheid van den auteur zal samengaan met een groote mate van zelfcritiek. Ondanks de vele naïeve onbeholpenheden (het tweede hoofdstuk b.v. is totaal overbodig) is het boek volstrekt nergens antipathiek. Maar zelfs een debutant behoort te weten dat een vrouw geen muts draagt maar een hoed. „Een lichtende zuil van vaders trots en -liefde bestraalt hem op zijn wegen”, is een volzin die een schrijver bij de eerste overlezing behoort te schrappen. De gesprekken van Kareltje met Bonger behooren tot het minste van het boek. Een jongen van zeven jaar, die zegt: „Het zou beter zijn, oom Lou, als menschen als wij heelemaal niet geboren werden”, is wel erg